

СОЛИДАРИСТИЧКИ ПАТРИОТИЗАМ

(Benedikt Kaiser, *Solidarischer Patriotismus. Die soziale Frage von rechts* [Бенедикт Кајзер, Солидаристички патриотизам. Социјално питање десна], Antaios Verlag, Schnellroda 2020, 290 pag.)

Са сигурношћу се може рећи да Бенедикт Кајзер спада међу најбоље, најзанимљивије и најпровокативније ауторе „нове деснице” у Немачкој. То је показао, између осталог, и књигом *Маркс са деснице* (поред Кајзера међу ауторима су Ален де Беноа и Дијега Фузаро) која је изазвала силну пажњу и покренула бројне дискусије како код деснице, тако и код левице. Кајзеров приступ Марксовом делу изненадио је и разљутио многе десничаре и конзервативце, једнако као што је његово читање Маркса изнервирало бројне левичаре и покварило им славу за двестоту годишњицу Марксовог рођења. Чак и ако се Кајзеру у свему не мора дати за право, јасно је да реч о аутору који се не уклапа у шаблоне (једна

његова књига носи наслов *Querfront*) и који као отворени десничар политичкој мисли савремене левице прилази сасвим озбиљно (видети његову књигу *Blick nach links*) желећи да одатле усвоји оно што му се чини вредним и прихватљивим. Он, уосталом, и не скрива да је његов циљ интеграција „левих” елемената у „десни” приступ“ (10). Већ ова отвореност, искрена заинтересованост за туђу перспективу, спремност за дијалог, али и јасно истакнута сопствена полазна позиција, препоручују Кајзерове књиге за читање. Уосталом, време кризе не пружа луксуз шаблонског мишљења.

Солидаристички патриотизам је књига о социјалном питању посматраном из десне перспективе, односно солидаристички патриотизам је десни одговор на социјално питање. Већ овако постављена тема многимима ће, у најмању руку, деловати чудно, јер се већ предуго подразумева да је социјално питање типично левичарска тема о којој десничари немају шта да кажу или им је боље да ћуте. Данас у општа места спада и то да је левица алтруистичка и да је на њој да заступа сиромашне и обесправљене, док је десница та која ради за привилеговане, богате и моћне. Она је, наводно, социјал-дарвинистичка, капиталистичка, нехумана и неосетљива, па тамо где левица захтева једнакост и правду, десница тражи неједнакост, брани застареле форме и спречава прогрес. Уосталом, шта се још данас на западу може подразумевати под социјалним питањем, ако је сиромаштво искорењено, радници заштићени, сви говоре о поштовању људских права и свако – па чак и илегални усељеник – може рачунати на нежну руку дарежљиве државе благостања? Шта ту још остаје да се разматра, и то још из десне

перспективе? То, дакле, може бити само некакав десничарски трик и манипулација или оно што левица обично назива *welfare chauvinism*. На крају крајева, како то да тридесет година од пада комунизма и победе капитализма над социјализмом баш десница, која је активно учествовала у тој борби, отвара социјално питање и нуди одговоре? Шта је то што би десница могла истински да понуди као алтернативни модел победничком капитализму?

Ипак, стварност је увелико демантовала овакве фlosкуле. Наиме, док радници данас све више напуштају оне који за себе упорно тврде да се и зубима и ноктима боре за њихове интересе, и свуда по западном свету свој глас дају десним странкама, велики, мултинационални капитал је већ одавно склопио чврст савез за левицом и активно подржава њену политичку и културну агенду. Мудри конзервативци већ деценијама указују, да ако су привреда и десница некада можда и биле на истој страни, то већ одавно није случај. Није реч само о томе да очијукање са левим идејама ствара профит, већ о томе да је привреда променила страну и вредносно стоји на левим позицијама. Чак је и појединцима међу левичарима у међувремену постало јасно да, супротно вулгарно-марксистичким пројекцијама, капитал не подржава десницу. Заправо, данас и „аристократија новца“, мултинационални концерни и читав леви спектар – од радикалних насилника до левих либерала – могу сасвим комотно да стану иза заједничке паролe *No borders, no nations*. Бројни аутори су одавно констатовали да левица својим еманципаторским паролама и политиком разарања традиционалних и органских насталих солидаристичких структура (брак, породица, црква, нација...) иде наруку међународном капиталу. Може се ићи и даље, па рећи да они који широм отварају врата масовној имиграцији у ствари раде на поткопавању социјалне државе.

Дакле, питања која отвара ова књига су озбиљна и Кајзер је далеко од јефтиног покушаја да се изуче уз пар пригодних паролa и крилатица. Стога он најпре нуди објашњење зашто се уопште бави овом темом. У том смислу он почиње са јасним одређењем шта је социјално питање, при чему се ослања на дефиницију Фердинанда Тениса, а затим разматра зашто је социјално питање данас још увек битно и зашто ће остати важно и у бу-

дућности. Посебно су значајне његове оштре дистинкције између капитализма и тржишне привреде, затим између критике капитализма и левице као такве, између критике „ове државе“ и критике „државе као такве“, као и између апсолутног и релативног сиромаштва. Укратко, ту се види да Кајзеру није стало до паролa и општих места него до прецизних и употребљивих анализа. Он није противник тржишта и тржишне размене, али јесте критичар капитализма, и то критичар који је свестан својих претходника, и који не клизи ка левици и „вулгарно-марксистичкој“ деструкцији, већ се осврће на дугу традицију конзервативне критике капитализма. У том смислу, Кајзер се надовезује и на Шумпетерову дистинкцију између предузетника и капиталисте. Такође, Кајзер истиче да нема намеру да негира нужност тржишта као посредника и ствараоца вредности, већ само жели да тржиште постави на место које му припада. Тиме јасно ставља до знања да не прихвата дихотомију где је на једној страни апсолутно слободно тржиште, а на другој ригидна планска привреда, јер оба решења сматра погрешним. Истовремено, Кајзер не жели да ствари представља тежим него што јесу и да апелује на емоције причама о патњама радника које у стварности не постоје. Наиме, он је савршено свестан да је апсолутно сиромаштво готово искорењено у његовој земљи, али да то није случај и са релативним сиромаштвом. Оно можда није онолико тешко као апсолутно сиромаштво, али није ни нешто што се сме игнорисати. Исто тако, свестан је и да критика садашњег стања и садашњег понашања државе не може да се поистовети са критиком државе као такве. Решење не треба тражити у томе да се држава просто „повуче“ из економије, већ се оно може наћи у другачијој политици. При томе, Кајзер изричито наглашава да увођење „безусловног основног прихода“ за све грађане не може и не сме бити начин за решавање социјалног питања. Ова критика „безусловног основног прихода“ једно је од интересантнијих места у књизи. Занимљиво је и ауторово одређење неолиберализма, те објашњење зашто га сматра владајућом идеологијом. Укратко, Кајзер није заговорник политике апсолутне социјалне једнакости, нити неко ко се противи идеји да људска вредноћа, марљивост, креативност, предузимљивост и спремност на ризик морају бити награђени. Он се ограничава на захтев да они који

више доприносе заједници буду и више награђени, односно да једино рад ствара стварну вредности (Карл Шмит). У том смислу експлицитно подсећа и на немачким уставом утврђене социјалне дужности имовине (283). Речју, њега занимају унутрашња и социјална безбедност као два стуба стабилног поретка.

Након што је на овај начин рашчистио терен и показао о чему жели да говори, Кајзер прелази на исцрпан приказ историје социјалног питања у Немачкој у периоду од 1830. до 2020. године. Овај приказ развоја социјалног питања и социјалне политике током историјског развоја праћен је и врло добрим прегледом развоја социјалне мисли у оквиру немачког конзервативизма, односно приказом десног разматрања социјалног питања. Реч је о врло корисном прегледу, посебно с обзиром да то није основна тема ове књиге. Ипак, приказ је потребан као врста подсећања на дугу традицију немачког социјалног конзервативизма од Хермана Вагенера, Адолфа Вагнера, Лоренца фон Штајна, преко Бизмарка, до Вернера Зомбарта, Ернста Никиша и Ота Штрасера. Закључак се намеће сам од себе: немачки конзервативизам је увек био осетљив на социјално питање и уколико би престао да се бави овом темом то би значило раскид са сопственом традицијом. Немачки конзервативизам тражио је путеве подаље и од Адама Смита и од Карла Маркса и уколико жели да остане веран себи ни данас не сме да падне на ниво копирања решења америчких конзервативаца.

Наравно, на томе се не може зауставити. Солидаристички патриотизам можда има бројне претече и богату традицију, али постоји ли стварно питање које би он требало да реши? Кајзеров одговор је и по овом питању недвосмислен – социјално питање постоји у Немачкој и оно захтева десни одговор на темељу традиције, пруског, социјалног конзервативизма. Да би приказао данашње социјално питање, Кајзер говори о незапослености и прикривеној незапослености; о релативном сиромаштву и сиромаштву оних који остају сиромашни, односно зависе од неке врсте помоћи, упркос томе што су за послени; о „ескалацији” сектора са ниским примањима; о проблемима везаним за пензиони систем; о „тријумфу” високих примања која нису везана за услуге заједници; те напослетку о ерозији средње класе. У свом приказу Кајзер се служи богатом литературом,

и стиче се утисак да је Немачка далеко од неког друштва социјалног раја и успешне социјалне државе. Из српске перспективе социјални проблеми о којима Кајзер пише не делују превише озбиљни. Међутим, то не значи да су безначајни и да нема никаквог разлога за бригу. Јер, уколико званичне статистике служе да прикривају стварни број незапослених – а изгледа да је то случај и у Србији и у Немачкој – или уколико средња класа све више сиромаша, то је јасан сигнал да ствари не иду у добром правцу.

На основу садашњег стања, Кајзер се упушта и у анализе будућности. Према његовом мишљењу, социјално питање у будућности неће нестати, него ће постати још оштрије. Са једне стране, социјални расцепи ће се повећати, а етно-културни конфликти ће постати озбиљнији. При томе Кајзер наглашава два централна аспекта трансформације привреде и њихов утицај на социјално питање: пад значаја важности индустријског рада, односно „хегемонију нематеријалног рада”, те дигитализацијом изазване промене у свету рада. То не само да значи да у будућности многа занимања више неће постојати, већ и да дигитализација трансформише капитализам чији су симбол компаније попут Мајкрософта, Гугла и Амазона, које више нису везане за место, него делују глобално, истовремено промовишући прогресивистичку агенду и „рачунарски месијанизам” (184), што Кајзера води до закључка да ће социјално питање у будућности решавати на новим основама, што не значи укидање капитализма и елиминацију тржишта, него постављање тржишта на место које му припада, односно потчињавање економије држави и народу, а то у крајњој линији значи политици. Идеја у основи није нова, и подразумева захтев да се држава ослободи гуторства капитала и великих, међународних концерна, односно да логика капитала више не представља детерминишући принцип друштвене целине. Привреда није глобална „судбина”, већ средство за задовољавање потреба народа и друштвену интеракцију преко трговине и производње добара (202). Кајзер показује да је простор између „капитализма” и „комунизма” широк, а могућности за стварање алтернатива и синтеза огромне, указујући при томе посебну пажњу задружној организацији. Идеја је да се малим и локалним пословима омогући пуна слобода, да се средњи посматрају (уз

интервенисање када је то неопходно), док се велики системи морају контролисати. То све, наравно, не значи привредну аутархију и одвајање од остатка света, али значи подршку и јачање локалне привреде, а посебно супротстављање глобалним монополитистичким тенденцијама.

Ако се у обзир узме неуниверзалистички карактер деснице, јасно је да у овој књизи не може бити речи о листи готових, свуда применљивих и заувек важећих решења. Заправо, већ и само питање шта је мало, шта средње, а шта велико предузеће захтева посебно разматрање у сваком појединачном случају. Према томе, аутор овде даје само неке опште смернице, типа „слободна игра слободних снага тамо где је могуће – повлачење границе и државна интервенција тамо где је неопходно” (272). У том смислу сви који би очекивали детаљан програм и план рада остаће разочарани Кајзеровом књигом. Ипак, већ из смерница је јасно да аутор на уму има више од пуких козметичких коректура и да његов солидаристички патриотизам подразумева фундаменталну промену и изградњу другачије државе.

Кајзер не жели само да поручи да је социјално питање актуелно и важно за десницу, него да десница, уколико жели да буде релевантна, да утиче на политику и буде стварна алтернатива тренутно доминантном лево-либералној систему, нема другог пута до прихватања солидаристичког патриотизма као основе своје политике. То не значи ништа друго до чврсту вољу да се супротстави естаблишменту и оспори постполитичка мантра према којој нема алтернативе (“there is no alternative”). Десница, дакле, мора водити политику с оне стране челичног стиска вредносног консензуса, а то значи поновно формулисање политике одоздо према горе, односно стварање „популистичке” деснице, при чему се овде појам популизма преузима и реинтерпретира у позитивном смислу. Ово опирање безалтернативности сасвим је у складу са идејом по којој се политика избавља из доминације економије, демократија поново представља надметање различитих опција, а суверенитет враћа народу. Десница, дакле мора постати самосвеснија и бунтовнија и само на тај начин може допрети до оних који се осећају запостављеним и који су изгубили поверење у старе партије и политичку елиту. Према аутору, време је да се таква десница етаблира

и у Немачкој, при чему се посебно рачуна на потенцијале који постоје на истоку земље. Наравно, овде се пред очима има пре свега Алтернатива за Немачку (АфД), па Кајзер не избегава упуштање у унутарстраначке полемике везане за будуће усмерење странке. Према његовом мишљењу, АфД не треба себе да спушта на ниво потенцијалног млађег коалиционог партнера и странке која служи за стварање већине. Она не треба да буде тек допуна систему, него алтернатива систему, што је могуће само уз усвајање концепције солидаристичког патриотизма, будући да је покушај да се национални идентитет и конзервативне вредности бране уз истовремено прихватање либералног економског приступа унапред осуђен на пропаст. Укратко, социјално питање је национално питање, те солидаристички патриотизам мора оба комплекса поставити јединствено (целовито) (258).

У том смислу долази и Кајзеров предлог да десница своју борбу води под заставом солидаристичког патриотизма, јер појмовни пар садржи оба важна пола радноспособне, савремене, политичке деснице. Солидарност означава укљученост човека у већу заједницу за коју је и сâм одговоран, док патриотизам указује на држање и деловање које је усмерено ка заједници и општем добру, чиме се указује на признавање сопственог које се жели одржати, сачувати и унапредити (264–265). Оба ова пола међусобно се условљавају, па је солидарност немогућа без извесне, релативне „етно-културне хомогености”, међусобног поверења, које одатле произлази. И јасно одређених граница заједнице, као и што је патриотизам угрожен у друштву у коме су разлике у имовини и приходима прешле извесну прихватљиву меру и у коме не постоји снажан средњи слој, па одатле долази потреба за „релативном социјалном хомогеношћу”. Другим речима, без осећаја за заједницу нема ни општег добра и без солидарности међу грађанима нема ни републиканске слободе, а без патрије патриотизма (265). Јасно је да, када Кајзер говори о солидарности, мисли на конкретну солидарност унутар конкретне, познате заједнице, а не на апстрактну, недефинисану солидарност какву заступа левица. Социјална држава, као историјска тековина, могућа је само у оквиру националне државе. Солидаристички патриотизам, у најбољој традицији деснице, подразумева онај десни приступ који у себе уме да интегрише

и елементе левице. Истовремено, то је, према ауторовим речима, концепт који је способан да избегне алтернативу или радикална левица. Наравно, ту се поставља и логично питање шта су све „леви елементи” и колико се тих „левих елемената” може инкорпорирати у десни приступ? Уосталом, ако је, као што Кајзер показује, немачка конзервативна традиција одувек била социјално усмерена и иза себе оставила читаву брду вредних анализа, шта је сада то што остаје за позајмљивање од левице, поготово у њеном данашњем стању?

Кајзерова књига истовремено указује на промене на десници до којих је дошло последњих деценија. Савремена десница своју социјалну базу види међу радницима, намештеницима и малим предузетницима, онима који ће последице глобализације и економске кризе први осетити, чиме је начињен изузетно важан искорак. Наиме, грађанство, као предмет обожавања послератних немачких конзервативаца излази из фокуса и за његово придобијање се више нико неће превише трудити. Савремена десница више на себе не гледа као на онај део друштва који брани оно што још увек није изгубљено, већ као део масовног и разноликог („мозаик десница”) покрета који долази одоздо и који је састављен из читаве шуме часописа, грађанских иницијатива и локалних група. Она не жели да остане у дефанзиви, него да покуша да унапред формулише одговоре на предстојеће изазове. Таква десница више не пева увек исту песму о имиграцији и разарању породице,

него на темељу солидаристичког патриотизма хоће и уме да се укључи у расправе о темама као што је реформа пензионог система.

На крају треба рећи да би се Кајзеру могле упутити и поједине замерке. Чини се да је релативно мало пажње посветио објекту своје критике и да се није превише упуштао у детаљно изучавање Хајека или Мизеса, иако им признаје да су у својој критици планске привреде често погађали суштину. Такође, без речи је прешао и преко читавог низа либерално-конзервативних аутора који су, попут Хопеа или Хилзмана, у социјалној држави видели главни узрок пропадања породице и традиционалних спона међу људима, односно узрок настанка културе зависности. Поједини аутори са деснице (Кизудис) упозоравали су да је социјална држава фактор који подстиче прилив имиграната. Можда би ту помогла још једна дистинкција, она између социјалне државе с једне, и државе благостања с друге стране, јер социјална држава подразумева учинак и рад пре него што се нешто у непредвиђеној нужди може тражити од заједнице, док држава благостања гарантује благостање свима без разлике и без обзира да ли су икада ишта допринели заједници. Социјална држава је, према томе, нека врста заштитне мреже. Нажалост, ова важна дистинкција није истакнута. Упркос овим ситуацијама, реч је о вредној и значајној књизи која ће бити од користи свакоме ко се интересује за развој савремене деснице.

Душан Достјанић
Институти за политичке студије, Београд
dusan_dostanic@yahoo.co.uk